

ARŞİVCİLİK MESLEĞİ VE MES'ELELERİ

**PROF. DR. MEHMET İPŞİRLİ
İLE MÜLAKAT**

Bu sayımızda, arşiv ve tarih problemlerini çok yakından bilen Fatih Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Mehmet İpşirli Bey'le görüştük. Mesleğimiz ve mes'elelerimizle ilgili zengin bilgi ve değerlendirmeler taşıyan bu mülakatı zevkle okuyacağınızı umuyoruz.

*Dr. Mustafa KÜÇÜK**

Arşivci-Tarihçi Münasebeti ve Arşiv Malzemesinin Yorumu

- Efendim, size göre arşivcilik mesleğinin tarifi nasıl olmalıdır? Arşivciliğin, tarihçilik ve kütüphanecilik meslekleriyle olan münasebetine dair neler söyleyebilirsiniz?

- Arşivciliğin tarifini, bu sahada sahip olunan tecrübenin yardımıyla ve pratik bir şekilde yapacak olursak, şöyle diyebiliriz: Arşivcilik, kısa ve orta vadede bürokrasinin önünü açmak ve bürokrasinin rahat ve düzenli bir şekilde çalışmasını sağlamak; uzun vadede ise devlet teşkilâtı ile kurumlarının işleyişini çalışacak tarihçilere değerli malzeme temin etmek amacını güden bir ilim dalıdır.

Arşivcilik konusunun ne ölçüde tarihçilik ve kütüphanecilik ile münasebette olduğu, insanın hatırina gelen bir sorudur. Benim daha önceki kanaatim, tarihçilerin arşivciliği bildiği ve bu müesseselerin işleyişine vâkıf oldukları şeklindeydi. Ancak daha sonra biraz işin içerisine girip sekiz-on sene Arşiv Bölümünde bulununca gördüm ki; arşivcilik apayrı bir ihtisas işi. Ne tarihçilikle, ne de kütüphanecilikle doğrudan ilişkisi var. Arşivcilik, kendi ilkeleri, kendi kuralları, hatta kendi kurumları olması gereken bir disiplindir. Yani bir tarihçi belgeleri güzel bir şekilde okuyabilir ve hatta yorumlayabilir, ancak sizin de yıllarca içerisinde bulunduğunuz için bildiğiniz gibi, arşivcilik bu demek değildir. Arşivcilik, devlet müesseselerinde veya özel kurumlarda oluşan evrakın ne şekilde düzenleneceği, muhafaza edileceği sorusuna, problemine cevap arayan ve sistemli bir şekilde

bunları ortaya koymağa çalışan bir bilim dalı ve disiplin olarak karşımıza çıkmaktadır ve kütüphanecilikle hemen hemen hiçbir ilgisi bulunmamaktadır. Gerçi bu biraz mübalağalı bir ifadedir ama, kütüphanenin kitapla uğraşmasına mukabil arşivin belge ve defter ile uğraşması ve tamamıyla farklı bir bilim dalı olması, bize bu cümleyi söylettirebiliyor.

- Arşiv ile kütüphaneciliğin birbirine karıştırılması veya benzetilmesinin ardında, bir ölçüde özellikle yazma kütüphanelerinde birinci el kaynak durumunda bulunan eserlerin bulunuşu olabilir. Malûm, arşivler de birinci el dokümanlara sahiptirler.

- Evet, bunu tarihi bir yaklaşım sayabiliriz. Gerek ülkemizdeki, gerekse bütün dünyadaki arşivcilere bakıldığında, bunların büyük ölçüde tarih menşeli olduğunu görmekteyiz. Elbette ki bir yakınlık var ama, bu kurumlardan çok, çalışanlar cihetinden söz konusu olabilir. Bunu da yadırgamamak gerekir. Ancak arşivcilik, kendisine has ilkeleri olan, sistemi bulunan bir bilim dalı olarak kabul edilmediği sürece, arşivciliğin sağlam bir zemine oturtulması mümkün değildir. Ne yazık ki biz bu hataya sıkça düşmekteyiz. Günümüzde bazı arkadaşlarımızın, tarihçi olmaları ve düzenli olarak arşivde çalışmalarını dolayısıyla, kendilerinin arşivcilik konusunda da uzman oldukları kanaatine -yanlış olarak- sapanmalarına yol açmaktadır. Biz bunun böyle olmadığını, arşivcilik müessesesinin içerisine girince gördük.

- Tarihçiler arasında; tarihçinin vazifesinin arşiv belgesini transkribe ederek kamuya intikal ettirmek olduğunu iddia edenler de var. Bunlara göre esas iş belgeyi neşretmektir. Onu yorumlamakla başkaları

* Başbakanlık Osmanlı Arşivi.

uğraşmalıdır. Şimdi meseleye böyle bakıldığında, bana göre arşivci ile tarihçi arasında doğrudan bir benzerlik söz konusu olabilir. Ancak şayet burada tarif edilen tarihçilik anlayışı doğru ise -ki ben buna katılmıyorum- en azından tarihçiliği bundan ibaret görmüyorum. Belge yayınlamak, tarihçi için ancak malzemesine erişmek olabilir, onu değerlendirmek vazifesi hâlâ eksik kalmıştır...

- Evet, bu tarihçinin görevlerinden olabilir, ama arşivcinin görevi daha farklıdır. Onun esas görevi belgenin tasnifi, muhafazası, korunmasıdır. Tarihçinin esas ve tek görevi de belgeyi yayınlamak değildir. Belgenin yayınlanması; yorum olmadan kâfi değildir. Çok güzel bir noktaya temas ettiniz. Aslında bizim içerisinde bulunduğumuz çıkmaz da budur: Bizim değerli bilim adamlarımız var, tarihî malzemeyle çok iyi biliyorlar, neyin nerede bulunduğunu biliyorlar. Bunları yayınlıyorlar da. Ama, bunların üzerinde yorum yapmayı ya gereği kadar önemsemiyorlar, ya da yetişme tarzımız itibarıyla -kendimi de buna dahil edeceğim- bunu yapamıyoruz. Diğer taraftan başka bir grup ise; malzeme elimizde hazır olsun, biz onun yorumunu yaparız gibi cesur bir tavır içerisine giriyorlar. Halbuki belgenin latin harfleriyle yayınlanmış olması, yorum için yeterli bir başlangıç değildir. Çünkü belgenin teşekkül şekli ve şartları da yorum için esaslı bir istinad noktasını oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu tarz çalışan kişilerin yaptıkları yorumlar ekseriya muallakta kalmaktadır. Burada esas olan, tarihçinin belge yayınıyla belgenin yorumunu birlikte götürmesidir.

- *Osmanlı Devleti'nin 700. kuruluş yılı münasebetiyle yayınlanan eserlere baktığımızda, bunların daha çok transkribe edilmiş belge veya görsel malzemedan ibaret olduğunu görüyoruz. Osmanlı kültürü veya Osmanlı Devleti'nin işleyişi hakkında yorumlu eser yayını oldukça az sayıda. Bu tarz yayıncılığın veya ilmi araştırma usulünün sebebinin de yukarıdaki gerekçelere dayandırabilir miyiz?*

- Esas problem galiba yetişme tarzından geliyor zannediyorum. Biz yorum konusuna ikinci, üçüncü derecede önem veriyoruz. Dolayısıyla bu gelenek bizde yerleşmiyor. Halbuki biz sadece belge yayınlamakla kalmayıp behemehal bunun bir yorumunu yapmayı, onun esas amacını tahlil etmeyi kendimize hedef edinecek olursak, elimizdeki malzemeyle gerektiği gibi değerlendirmiş olabiliriz. Biz bu şekilde faaliyetimizi sürdürürsek, belki birdenbire olmaz ama, bir süre sonra böyle kimselerin, ilim adamlarının yetiştiğini görürüz. Ülkemizde bu noktada büyük

bir eksiklik olduğunu görüyoruz. Şayet biz bu konuda gereken gayreti göstermezsek, bu eksiklik birileri tarafından muhakkak doldurulacaktır. Ancak o doldurmada oldukça yanlış tasvirlerin ve yanlış imajların ortaya çıkması da kaçınılmaz olacaktır. Nitekim bugün ortada olan durum bunu açıkça göstermektedir.

Osmanlı Arşivi ve Bina Meselesi: Millî Arşiv Sarayı

- *Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin önünde duran ve halledilmesi gereken meseleler nelerdir ve size göre bunlar ne şekilde çözülebilir?*

- Benim içimde öteden beri kanayan bir yara var: Maalesef halledilmeyen, kimsenin halledemediği, en kolay olmasına rağmen halledilemeyen bir bina meselemiz var. Bu Başbakanlık Arşivi'nin, hâlâ şanına lâyık bir binaya kavuşmayı, anlaşılabilir bir husustur. Yine Avrupa ülkelerine bakacak olursak, bırakın devletleri, orada ufak eyaletlerin bile âbidevi binalarda evraklarını muhafaza ettiklerini biliyoruz. Avrupalılar, hiçbir zaman bizim az evrakımız var, bunları nasıl olsa muhafaza ederiz diye düşünmüyorlar. Biz ise Başbakanlık Arşivi'ni hâlen kiralık binalarda muhafaza etmeğe çalışıyoruz. Arşivin mahiyetini ve kıymetini biz mi anlatamıyoruz, sıkıntılarını biz mi ifade edemiyoruz; yoksa kasıtlı bir ihmalkârlık mı söz konusu olmaktadır, bunu anlamak mümkün değil... Yani arşivin uzakta veya yakında, illâ da şehrin tam ortasında bulunması gerekmiyor, şanına lâyık ve belgelerin muhafazasını garanti edebilecek bir binaya ihtiyacı vardır ve bu ihtiyaç, tasniften de, yayından da, her şeyden de önceliklidir. Biz bu belgeleri iki yüzyıl, üç yüzyıl için muhafaza etmiyoruz ki... Bunlar, inşaallah Türk devleti ve milleti var oldukça, yani kıyamete kadar muhafaza etmemiz gereken hazinelerimizdir. Bu yüzden bütün gücümüzle bu bina meselesini halletmeğe çalışmalıyız.

- *İstanbul dışında bir mekân düşünebiliyor musunuz?*

- Hayır, İstanbul harici değil, ancak muhakkak bir surette İstanbul'un merkezinin olması da gerekmemektedir. İstanbul dışında bir arşiv sarayı kesinlikle düşünülmemelidir. Buna uzmanlar iki yönden karşı çıkmaktadırlar: Birincisi arşiv malzemesinin canlı bir organ gibi olmasıdır. Gerçi kâğıt her ne kadar bir cansız bir varlık gibi görünmesine rağmen, bulunduğu yerin iklimine, rutubetine, sıcaklığına yüzyıllardan beri intibak etmiştir. Dolayısıyla en iyi yere de götürseniz, orasını yadigar.

– Nitekim sergiler dolayısıyla yurt dışına giden bazı müzeliik matzeme ve belgelerimizin, sergilendikleri yerin ışığına ve iklimine alışamadıkları için zarar gördüklerini öğrenmekteyiz.

– Başlangıçta insan bunu fark edemiyor, ancak sonradan bunun bir zaruret olduğu anlaşılacaktır. Bu yüzden tekrar üzerinde önemle durmak istiyorum; bina konusu çok önemlidir ve bir an önce halli gerekmektedir. Bu hususta çok da teşebbüsler oldu ama, bilinmeyen bir sebep ve güç, bu teşebbüslerin tamamını akamete uğrattı. Yani Topkapı Sarayı divarındaki o büyük mekânın elden çıkmış olduğunu esefle duyduk. Bir ara Göztepe Kavşağında 105 dönümlük bir arazi vardı. Onunla ilgili olarak dönemin idarecileriyle birlikte biz de muhtelif yerlere gittik geldik. Ancak ne yazık ki bu yer elde edilemedi. İşte böyle muhtelif yerlerdeki binalar veya arazilerle uğraşır dururken, arşivin kendisine mahsus bir siteden, saraydan mahrum kaldığını görmekteyiz. Bir millî arşiv sarayının, sadece eski bir binanın adaptasyonu ile olmadığını, olamayacağını bilmek zorundayız. Bir millî arşiv sarayının plânlanarak inşa edilmesi lâzımdır. Şüphesiz bunun için de çok geç kalmıştır.

– Belki de bu gecikmenin ardında, Türkiye'nin bir millî arşiv anlayışına sahip olmayışı yatmaktadır. Bu sebeple her hükümet meseleye kendi penceresinden bakmakta ve dolayısıyla bu konu daima yeniden ele alınmaktadır.

– Haklısınız. Arşivcilik bir millî kimlik, millî kültür meselesidir ve kendi içerisinde bir bütünlük, bir süreklilik arz etmektedir. Onu her dönem farklı bir şekilde ele alırsanız, meseleler arasında bir kopukluk ortaya çıkar ki, bu da millî çıkarlarımıza ve varlığımıza aykındır. Yani bu konuda bir millî politika belirlenmeli ve uygulanmalıdır.

Cumhuriyet Dönemi Arşivlerimiz ve Özel Arşivler

– Devlet Arşivleri kanununun çıkması elbette fevkalâde önemli. Peki, Cumhuriyet Dönemi arşiv malzemeleri hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

– Bence çok önemli olan bir diğer husus da şudur: Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin sahip olduğu belgelerinin tasnifi büyük bir problemdir. Zira sizin de çok iyi bildiğiniz gibi günümüzde kurumlar onbinlerce evrak üretmektedirler. Yetmişbeş seneden beri bu evrak biriktirmektedir. Hâlâ bunlar tasnif edilip

ara depolara intikal ettirilmiş ve oralardan da son olarak Ankara'daki gayet modern bir şekilde tesis edilmiş olan Cumhuriyet Arşivi'ne devredilmiş değildir. Benim bildiğim kadarıyla, meselâ İsmet Binark döneminde her altı ayda bir bu kurumlarımızdaki evrakın önce ara depolara indirilmesi, daha sonra da Cumhuriyet Arşivi'ne devredilmesi istenmekteydi. Ancak bu işi kimin yapacağı ve yapılmadığı takdirde sorumlularına ne yapılacağı bir kayıt altına alınmış, müeyyidesi tesbit edilmiş değildir. Dolayısıyla Cumhuriyet Arşivi'nin büyük bir mesele olarak önümüzde durduğuna ve bu meselenin ancak yukarıda belirttiğim gibi, devlet dairelerinde bir arşiv uzmanı bulundurulmasının mecburî hâle getirilmesiyle çözüleceğine inanmaktayım. Şüphesiz sadece bu benim görüşüm değildir. Bu, benden önce de diğer uzman kişilerce söylenegelen bir hakikattir.

Demek ki şu iki problemi çözmek elzemdir: Birinci olarak bina meselesi ve ikinci olarak devlet dairelerinde arşivci istihdamı meselesi. Ancak şunu da belirtmek istiyorum: Kurumlarımızda arşivler için ayrılan yerlerin behemehal bodrumlarda olması gerekmiyor. Dünyanın birçok yerlerindeki kurumların arşivlerine oldukça geniş mekânlar ayırdıklarını bilmekteyiz. Oysa ülkemizde her ne hikmetse bunun tam aksi bir zihniyet yerleşmiş bulunmaktadır. Yani belgeler henüz düzenlenmeden toprağın altına giriyorlar âdetâ. Günümüzdeki pek çok kuruluşun arşivlerinin de oldukça modern odalara sahip olduklarını görmekteyiz.

– Bir kısmı kamunun kullanımına açık olan, bir kısmı ise hâlen sahiplerinde mevcut bulunan Özel Arşivler hakkında ne gibi düşünceleriniz var? Bunların Devlet arşivlerine kazandırılması için neler yapılmalıdır?

– Elbette bir takım kişilerin özel arşivleri üzerinde de durmak gerekmektedir. Her ne kadar şahsî arşiv teşekkül ettirmek bizde tam olarak gelenekleşmemişse de, bir kısım şahsiyetlerin sahip olduğu mühim arşivlerin varlığından haberdarız. İbnülemin, Süheyl Ünver, Taha Toros, Zeki Kuşoğlu ve Cemal Kutay'ın arşivleri gibi. Ancak önce bizde özel arşiv geleneğini tesis etmek gerekmektedir. Tarih denildiği zaman, bilhassa Batı'da da bu görülmektedir, yalnızca çok meşhur insanların ve devletlerin tarihi değil; sade vatandaşların veya toplumda belli bir seviyede bulunan kişilerin yaşayışları ve kültürleriyle alakalı tarih de anlaşılacaktır. Yani aynı zamanda toplumsal tarih kastedilmektedir. Meselâ bir öğretim üyesinin yirmi-otuz yıllık öğretim hayatı boyunca biriktir-

miş olduğu bir takım evrakın -ki bunlar kendisiyle alâkalı gezi, eğitim, davetiyeler, yahut da kendi ilgi alanıyla alâkalı konular olabilir- meydana getirdiği bir özel arşiv, bana göre fevkalâde değerlidir. Ben bu konudaki eksikliğimizi ilk defa Şikago Üniversitesi Arşivi'ni ziyaretim esnasında farkettim. Burada üniversitenin kendi arşivini gezdikten sonra elime tutuşturulan bir listede, pek çok üniversite hocasına veya idarecisine ait özel arşivlerin yer aldığını gördüm. Bunlar zamanla üniversiteye intikal ettirilmiş şahsî arşivlerdi. Bu özel arşivleri meydana getiren malzeme; bunların not defterlerinden, tebliğlerden, muhtelif müesseselere gönderilen resmî yazılardan ibarettir. Şüphesiz bizim hocalarımızın da bu kabil özel arşivler teşekkül ettirmeleri pekâlâ mümkün ve hatta çok da faydalıdır. Elbette bunu bir sistem çerçevesinde yapmak ve bunlara gerekli bir yer ayarlamak lâzımdır. Meselâ bir üniversitenin genel sekreteri veya bir fakültenin dekanının bu şekilde bir özel arşiv tesis etmesi ne kadar faydalı olur!

Bunun dışında bazı kişiler ilgi ve bilgileri dolayısıyla çok çeşitli malzemeyi biriktirmektedirler. Bunlar arasında biyografi malzemesi, gazete kupürleri, fotoğraflar yer almaktadır ki bunlar zengin malzemedir. Yine çok iyi biliyoruz ki bazı mühim gazete yazarları da -kimseye göstermedikleri- zengin arşiv malzemesinden oluşan özel arşivlere sahiptirler. Şüphesiz her şeyi biriktirmek gerekmemektedir ve bilgisayar vasıtasıyla bir kısım belgelerin arşivlenme sistemi değişmiştir ancak, yine de pek çok mühim ve zengin özel arşivin varlığını göz önünde tutmak gerekir.

- *Özel arşivlerden, sahiplerince uygun görünenlerin bir suretinin Devlet Arşivlerine intikalî yahut orijinalinin satın alınması; bu arada kişilerde mevcut resmî evrakın Devlet Arşivlerince muhafazasına özendirilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması sizce bir ihtiyaç mıdır?*

- Şüphesiz özel arşivlerin imha edilmesi, çalınması ve saklanması yahut başkalarının kötü maksatlar için kullanılmasının önüne geçilmesi gerekmektedir. Yani özel arşivleri hem korumağa yönelik, hem de kötü maksatlı kullanmağa yönelik tedbirlerin alınması şarttır. Aslında bizim geleneğimizde, belgenin saklanması yabancı olduğu bir konu değildir. Yani bunu birçok kişi yapmıştır. Fakat bu tarz malzemenin çoğu zaman mahrem olarak telakki edilmesi neticesinde, ekseriya ait olduğu kişilerin vefatından sonra yok edilmesine yol açmıştır. Halbuki bir süre sonra -gerekirse çok mahrem olanları ayıklanıp sak-

lanarak yahut sahibinin özel izniyle kullanılması şart getirilerek- bu malzemenin toplumun istifadesine sunulması doğrudur ve pekâlâ mümkündür. Bu oldukça önemli bir husustur ve umamız bir süre sonra böyle bir gelenek ülkemizde oluşur. Bu arada Tarih Vakfı, bu nevi malzemeye karşı takdire şâyân bir ilgi göstermektedir. Bazı kişilerin ve kuruluşların özel arşivlerini -çoğu bağış yoluyla- devralmıştır. Bunları, daha çok bizim öğrencilerimizi çalıştırmak suretiyle tasnife tâbi tutmakta ve kamuya kazandırmaktadırlar. Tarih Vakfı'nın yaptığı bu hizmeti takdir ve tebrike lâyık bir hizmet olarak görüyorum. Bildiğim kadarıyla en son Pertev Nailî Boratav'ın arşivini devraldılar. Hâlen bu malzeme tasnif edilmektedir.

- *Türk İnkilâp Tarihi Enstitüsü Arşivi, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Genelkurmay Atase Arşivi gibi bazı arşivler de var ki, bunların bir kısmı ya tam açık değil veya evrak kullanımı oldukça dar ve sınırlı kapasitede. Meselâ özellikle Türk İnkilâp Tarihi Enstitüsü Arşivi'ni kullanarak yazılan eserler, yaklaşık kırk yıldır pek görülüyor. Vaktiyle açık olan bir kurum arşiviydi, ancak şimdi hakkında bir bilginiz mevcut değil.*

- Bu müesseselerde bir mahremiyet probleminin var olduğunu biliyoruz. Meselâ bir Hariciye Arşivi'ni kimse kullanamamaktadır. Bir Cumhurbaşkanlığı Arşivi istisnai bir müsaadeyle ancak kullanılmaktadır. Ancak bu mahremiyet prensibiyle hiçbir yere varmamız mümkün değildir. Eğer çok mahrem olanları var ise, bunlardan ayrı bir kategori oluşturulur, kalan diğer evrak da araştırmaya açık hâle getirilir. Şurası muhakkak ki, dünyanın hiçbir ülkesi her evrakını araştırmalara sunmamaktadır. Bu pek tabiidir. Bu durum İngiltere'de de, Amerika'da da böyledir ve bunlara hassas belgeler denilmektedir. Bu nevi belgeler uluorta tasnife konulmaz. Ancak hiç bir zaman da arşivlerimiz kapalıdır veya şu kısmı kapalıdır diye bir durum bu ülkelerde söz konusu değildir. Çünkü arşivleri tamamıyla açıktır ve mahrem olan belgeler ya tasnif dışında tutulmuştur veya özel müsaadeyle araştırmalara verilmektedir. Bizim de mahrem düşüncesiyle arşivlerimizi kapalı tutmamız doğru değildir. Bunlardan gerekli olanları hariçte bırakarak diğerlerini araştırmaya açmamız şarttır. Böylece yabancıların bize karşı bir takım şüpheli yaklaşımlarından da kurtulmuş oluruz. Üstelik bu arşivlerin tam olarak tasnifi yapılmadığı için, hangisi hassas belgedir, hangisi değildir, bunlar bile belirsizdir ve bu yüzden bütün evraka mahrem muamelesi yapılması da yanlıştır.

Tüm Arşivciler Derneği

– *Tüm Arşivciler Derneği'nin; Türkiye'deki arşiv çalışmalarının koordinesi ve daha iyi bir duruma gelmesi bakımından ne gibi bir rolü olabileceğini düşünüyorsunuz?*

– Türkiye'de demek hizmetlerinden ziyade vakıflar ön plâna çıkmaktadır ama, şimdi bir vakfın kurulması da oldukça zor. Ancak şunu belirtmek lâzım ki; eğer ehil kimselerin, bu işin çilesini çekmiş kimselerin önderliğinde bu hizmet iyi bir şekilde yürütülecek olursa, bunun demek olması, vakıf olması pek bir şeyi değiştirmez. Bir kere Derneğin en önemli meselesi, dergi-yayın yoluyla hizmet etmek olmalıdır. Bunu çok iyi düşünmüşsünüz, ancak bunun bir kaç kişinin çalışmasıyla yürütülmesi mümkün değildir. Her hâlde bunun için geniş bir kadroya ihtiyaç vardır.

– *Geniş bir yayın kadromuz mevcut efendim.*

– Meseleleri sıkı takip edebilecek, üniversite çevreleriyle hocalarla irtibat sağlayacak kişilere ihtiyaç vardır. Dergi yayıncılığının Derneğe çok önemli katkılar sağlayacağı muhakkaktır. Amerika ve Batı ülkelerinde demeklerin arşiv politikalarını belirlemede büyük tesirleri vardır.

– *Gerek Tüm Arşivciler Derneği, gerekse diğer arşiv demeklerinin gücünü birleştirerek arşivcilik sempozyumları, arşiv uzmanlığı dersleri gibi faaliyetlerde bulunmaları gerekir sanırım.*

– Bir kaç yıl önce Arşivcilik Şûrâsı yapıldı. Şûrâlar oldukça önemli faaliyetlerdir. Buralarda alınan kararlar bağlayıcıdır. Devletin bir takım kurum ve kuruluşlarını başlatmaktadır. Dernek bu nevi faaliyetleri yaparsa elbette iyi sonuç alır ama, yapabilmesi için belli bir bütçesi olması lâzım, kaynaklar bulması lâzım. Hâlbuki bir takım kişilere kendisini anlatabilse ve daha iyi imkânlarla uygun mekânlarda hizmetini sürdürse çok daha güzel olur. Bir de mümkün olduğu kadar üye sayısını çoğaltmak lâzım. Meselâ üniversite mensuplarının hocaların derneğe üye kaydedilmeleri ve belirli bir miktar aidat ödemeleri sağlanmalıdır. Gerçi bu para büyük bir miktar olmaz ama, yine de bunu temin etmek gereklidir. Tekrar belirtmekte fayda var ki, şayet sistemli bir şekilde yürütebilerseniz, derneği asıl duyuracak olan bu yayıncılık olacaktır. Her sayısında Arşiv'de mevcut çarpıcı belgelerden birisini, birkaçını neşrederek -ki bunlar daha önce yayınlanmış belgeler de olabilir- alâka çekilmelidir. Derginin ebadı normal kitap bo-

yunda ve hacmi hiç olmazsa on forma civarında veya daha fazla olmalıdır.

Notice

– *Türkiye'de arşivcilik yakın zamana kadar ehemmiyeti pek iyi bilinmeyen bir meslekti. Hatta sadece arşivcilik mesleğinin değil, arşiv malzemesinin de kıymeti ve niteliği pek bilinmemekteydi. Arşiv denince, eski ve kıymetli nesnelere akla gelmekteydi. Oysa şimdi arşivciliğin ehemmiyetinin anlaşıldığını görmekteyiz. Size göre bu değişiklik nasıl oldu?*

– Arşiv malzemesini, bazıları atalarından, dedelerinden kalma bir kilim, bir enfiye kutusu, kösteklik bir saat veya bir miras gibi düşünmektedirler. Bunun böyle olmadığını bizler; bu işin uzmanları bilmekteyiz. Bunlar birer hatıra olmaktan çok, saklamak zorunda olduğumuz devletin tapusu niteliğinde olan değerlerdir. Yani kıymetli bir halı-kilim mesabesinde ve ecdadımızdan bize intikal etmiş hatıralardır diye paha biçilecek nesnelere değillerdir. Bizi oldukça üzen böyle anlayışlara sahip bazı kişilere zaman zaman rastlamaktayız. Bu öyle bir malzeme değildir, malûm olduğu gibi memleketin tapusu niteliğindedir.

– *Tarihi müşkilâtları ve meseleleri açan bir anahatar...*

– Meselâ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, sadece Osmanlı Devleti'ne ait değil, müşterek coğrafyada kurulmuş otuz civarındaki devletin yararlanacağı bir arşivdir. Türk devletiyle birlikte bu ülkeler de Osmanlı arşivlerinden istifade ediyorlar. Hatta zaman zaman Unesco ve diğer uluslararası kuruluşlar, Başbakanlık Arşivi'ne müracaat etmektedirler. Libya ile Mısır arasındaki bir köyün sınır meselesinin, Osmanlı Arşivi'ndeki kayıtlar sayesinde çözüldüğünü biliyoruz. İşte arşivin mahiyeti ve kıymetli buradan açıkça anlaşılmaktadır.

– *Sizin, ideal bir arşivciden beklentilerimiz nelerdir? Yahut size göre ideal bir arşivist nasıl olmalıdır?*

– Gerek bir tarihçi, gerekse bir arşivci olarak on sekiz ülkenin arşivinde çalışma fırsatım oldu. Kaldı ki son on yıldır gittiğim yerlerde, bir tarihçiden ziyade bir arşivci olarak, buralardaki çalışma düzeni ve sistemini araştırmayı hedef edinmiş bulunmaktayım. Bunun için imkânlarım nisbetinde yetkililerle görüşerek buralardaki arşivlerin çalışanlarına ve arşiv malzemesinin araştırmacılara intikal usullerine dair malûmat edinmeye çalışıyorum. Bu dikkatlerimin neticesinde edindiğim intiba şudur: Gerek Batı ülkelerin-

deki, gerekse Malezya ve Singapur gibi Doğu ülkelerindeki arşivlerde verilen hizmetleri, ülkemiz arşivlerinde verilen hizmetlerle kıyas ettiğim zaman, -tabii ki daha iyisini de beklemek, ummak hakkımızdır- arşivlerimizde oldukça iyi hizmet verildiği kanaatine varmaktayım. Bunu şuna dayanarak söylüyorum; evvelâ çalışma şartları açısından eskiden var olan öğle tatili kesintisiz -Nejat Göğünç'ün Genel Müdürlüğü zamanında- ortadan kalkmıştır. Şimdi sabahtan gelen bir kişi akşama kadar aralıksız çalışma imkânı bulmaktadır. Bir diğer husus da Arşivin artık kataloglar bakımından oldukça büyük bir zenginliğe kavuşmuş olmasıdır. Hatta bu kataloglar öylesine zenginleşti ki, biraz da ipin ucunu kaçıracak hâle geldik. İnsanın dört yüz-beş yüz katalogu kontrol etmesi fevkalâde güç. Üçüncü bir husus da fotokopi imkânıdır ki, fiyatının yüksekliğinden şikâyet edilmesi ayrı bir konu olmakla birlikte, bu mükemmel bir imkândır.

Fakat şunu belirtmek gerekir; Batı'daki arşivlere, meselâ bir İngiliz Devlet Arşivi'ne baktığınız zaman burada pek çok çıkmazın olduğunu oradaki yetkililer söylemektedirler. Onlar da çalışan elemanlarının sınırlı sayıda oluşu, devlet bütçesinden ayrılan paranın kâfi gelmeyişi gibi problemlere ve mahrumiyetlere sahiptirler. Bizde ise hâlihazırda devletin bütçeden ve Tanıtma Fonu'ndan Arşiv için ayırdığı paranın fena olmadığını görmekteyiz. Ne yazık ki bir takım siyasî sebeplerle Arşiv'e ayrılan paranın tamamı her zaman kullanılamamakta, çoğu kez bloke edilmektedir.

Kısaca şunu tekrarlayabiliriz: Kafeterya ve uzaktan gelenlerin ücret ödeyerek kalacağı misafirhane gibi imkân ve hizmetleriyle bina meselesi inşaallah hâllolur ve Arşivimiz bu anlamda da dünyanın gıpta ettiği bir müessese hâline gelir.

Tenkrit edilecek hususları düşündüğüm zaman yine aklıma gelen en büyük tenkrit konusu bina meselesi olmaktadır. Yani bu meselenin bir an önce halledilmesi lâzımdır.

- *Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki yaklaşık otuz yıllık çalışma hayatınızın ışığında ve kısaca Osmanlı Devleti'nin kuruluş, işleyiş ve yıkılış sebeplerini ve özelliklerini bize anlatır mısınız?*

- Osmanlı Cihan Devleti'nin; -imparatorluk tabiri pek hoş karşılanmamaktadır- hakikaten başlangıçtan beri düşünülmüş ve dikkatli bir şekilde, kendisinden önceki Türk devletlerinin geleneklerini sarsmadan ve

kendisine mahsus ilkeler doğrultusunda kurulduğunu görüyoruz. Osmanlılar, 1000-1200 yıllık Türk geleneklerini; hem Orta-Asya Türk geleneklerini, hem ağırıklı olarak İslâm geleneklerini -ne olduğu gibi alarak ne de topyekün reddederek- son derece özümseyerek almışlardır. Dolayısıyla iğne fıçısı olarak kabul edebileceğimiz bu topraklar üzerinde çok sistemli bir devlet teşkilâtı kurmuşlardır. Böylece Osmanlılar, tek hanedan olarak bu problemli bölgede Batı'nın haçlı ittifaklarına, sahip olduğu coğrafyanın tarihten gelen sıkıntlarına rağmen kalabilmiş ve Anadolu ile Trakya'yı vazgeçilmez ve tartışmasız bir Türk ve Müslüman diyarı haline getirmiştir. Bu başarının temelinde pek çok haslet, özellik ve ilke yatmaktadır. İmparatorluk ve cihan devletlerinin de bir sonu vardır. Osmanlı tarih sahnesinden çekilirken bile büyük devlet olarak çekilmiş ve yepyeni bir devletin ve cumhuriyetin doğuşuna vesile olmuştur. Bunun tahlili belki bir başka mülâkatın konusu olabilir. Bülten'in ileriki sayılarından birinde böyle bir mülâkata hazır olacağımı ifade ederek sözlerimi bitiriyor, çalışmalarınızda başarılar diliyorum.

-*Efendim, bu mülâkatımız ile sizleri yorduk. Ancak, pek çok ciddi konuya dair önemli ölçüde malûmat sahibi olduk. Yayın Kurulumuz adına size çok teşekkür ediyorum. Sağolunuz.*